

Marco de Leeuw van Weenen

KUYPER ÁBRAHÁM A REFORMÁTUS JOGTUDOMÁNY LÉTJOGOSULTSÁGÁRÓL

„A védőeszközök között, amelyekkel Isten nemesebb népeket megajándékozott, hogy fenntartsák szabadságjogaikat, található a tudomány is, ott áll a tudomány is az első sorban.” Ezt mondta a holland református lelkész és politikus Kuyper Ábrahám (1837–1920) 1880. október 20-án, a „Vrije Universiteit” felavatásának napján, első rektori beszédében.¹ Ezt az egyetemet egy egyesület hozta létre, melynek célja az alapszabályzat szerint olyan felsőoktatási intézmények létrehozása és fenntartása, amelyek teljesen és kizárólag a református vezérelveken alapulnak.² Kuyper az egyesület egyik alapító tagja volt, később többször betöltötte az egyetem rektori posztját, valamint a teológiai karon is tanított.

Kuyper nézete szerint a népek szabadságjogait főleg az államhatalom központosító törekvése veszélyezteti. Erre a vezérgondolatra épült az általa szervezett „Forradalomellenes Párt” programja,³ és rektori beszédében is röviden ismertette alaptézisét:

„Aki a kijelentés szférájából él (és következetesen ebben a szférában él), az magától értetődően vallja, hogy minden szuverenitás Istenben nyugszik, és ezért csak belőle fakadhat; hogy Istennek e szuverenitása abszolút értelemben

¹ „Onder de verweermiddelen nu, die God aan edeler volkeren schonk, om hun vrijheden te handhaven, is óók de wetenschap; staat meê de wetenschap vooraan.” KUYPER, Abraham: *Souvereiniteit in eigen kring. Rede ter inwijding van de Vrije Universiteit, den 20sten October 1880 gehouden, in het Koor der Nieuwe Kerk te Amsterdam*, Amsterdam, J. H. Kruyt, 1880, 21. A jogi-politikai szabadságfogalom keresztyén eredetéről és megközelítéséről l. SZABÓ Zsolt: A keresztyén szabadság és a keresztyéndemokrácia mai értelmezési lehetőségei, in: Kiss Réka – Lányi Gábor (szerk.): *Hagyomány, Identitás, Történelem 2019*, Budapest, KRE Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – KRE Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2020, 337–348.

² Nyomtatásban először megjelent: *Vijfde Jaarverslag van de Vereeniging voor Hooger Ondernijns op Gereformeerden Grondslag*, Amsterdam, 1885, https://geheugenvandevu.digibron.nl/viewer/collectie/VU/offset/4/id/tag:Jaarboeken,18850101:newsml_a2a0215f-8051-4a6b-ac6d-732d1c736b44,xi. (Letöltés: 2022. november 2.). Ezt követően minden évi jelentés („Jaarverslag”) újra közli az alapszabályzatot.

³ Részletesebben l. LEEUW VAN WEENEN, Marco de: A holland református forradalomellenes irányzat családközpontú társadalomelméletének aktualitása, in: Kiss Réka – Lányi Gábor (szerk.): *Hagyomány, Identitás, Történelem 2020*, Budapest, KRE Egyház és Társadalom Kutatóintézetének Reformáció Öröksége Műhelye – KRE Hittudományi Kar Egyháztörténeti Kutatóintézet, 2021, 111–127.

és oszthatlanul az ember-Messiásra helyeztetett; és hogy e szuverén né felkent Emberfia alatt az ember szabadsága azért van biztonságban, mert az állammal együtt az élet minden más szférája is egy tőle származó fennhatóságot ismer, azaz szuverenitással rendelkezik saját körében.

Azok viszont, akik nem érzékelik a különös kijelentés-szféra létezését, és ezért tagadják azt, ragaszkodnak ahhoz, hogy a szuverenitás kérdését teljesen el kell választani a hit kérdésétől; következésképpen azt állítják, hogy az állam szuverenitásán kívül más szuverenitás nem képzelhető el; így törekednek arra, hogy a magasztos szuverenitás-eszme a mindenható államban testesüljön meg egyre tisztábban; és ennek megfelelően az élet többi szférájának nem tudnak enyhébb szabadságot adni, mint annyi jogot, amelyet az állam tehetetlenségéből meghagy nekik, vagy saját meghatalmazásából rájuk ruház.⁷⁴

A „Vrije Universiteit” három karral indult: teológiai, irodalmi és jogtudományi karral. Kuyper rektori beszédében a református alapelveken álló jogtudomány lét-jogsultságát a következő gondolatmenettel fejtette ki:

„Mit mondjak a jogi karról, mintha nem úgy lenne, hogy aszerint, hogy valaki az emberben a természetnek egy kibontakozó termékét vagy egy kárhozatra méltó bűnöst lát; magában a jogban egy a működése által fejlődő természetes intézményt vagy egy magából Istenből alászálló, Igéjéhez kötött kincset lát; vajon nem más és más célt választott volna magának a büntető jog, más és más mércét a nemzetközi jog. Amikor, már a tudományon kívül, a keresztyén lelkiismeret fellázad mind az uralkodó közgazdaságtan, mind a divatban levő kereskedelmi szabályozások, mind a társadalmi viszonyok ragadozószerű volta ellen; amikor polgárjogi életében egész keresztyén népünk a decentralizációt követeli a »saját körben fennálló szuverenitás« által; és közjogunkban három különféle »keresztyén« iskola került terítékre, akkor tud-e Ön akár egy tanszéket megnevezni a jogászok karán, amelyet nem érint az alapelvek ellentéte?»⁷⁵

⁴ „Wie leeft uit de Openbarings sfeer (en in die sfeer consequent leeft), belijdt vanzelf, dat alle Souvereiniteit in God rust en dus alleen uit Hem kan vloeien; dat die Souvereiniteit Gods in volstrekten zin en ongedeeld op den mensch-Messias is gelegd; en dat, onder dezen tot Souverein gezalfden Menschenzoon, dáárom „s menschen vrijheid veilig is, omdat, met den Staat, óók elk ander levensgebied een uit Hem afgeleide hoogheid kent, d. i. Souvereiniteit bezit in eigen kring. Zij daarentegen, die het bestaan van zulk een bijzondere openbarings sfeer niet speuren, en dus loochenen, staan er op, dat men de Souvereiniteits quaestie absoluut van de geloofs quaestie scheidt; beweren diensvolgens dat er geen andere Souvereiniteit dan die van den Staat denkbaar is; ijveren er dies voor dat de hooge Souvereiniteits idee steeds zuiverder in den oppermachtigen Staat tot belichaming kome; en kunnen dienovereenkomstig aan de overige levenskringen geen mildere vrijheid gunnen dan zóóveel recht, als de Staat hun laat uit onmacht, of uit zijn volmacht verleent.” Kuyper: *Souvereiniteit*, 13.

⁵ „Wat zal ik over de juridische faculteit spreken, alsof, naar gelang ge in den mensch een zich ontbolsterend natuurproduct of een doemschuldig zondaar; in het recht zelf een zich door functie ontwikkelend natuurorgaan of een uit God zelf neerdalend, aan zijn Woord gebonden, kleinood; ziet, niet een ander doel zich het strafrecht, een ander richtsnoer het recht der volkeren koos. Als, reeds buiten de wetenschap om, de Christelijke consciëntie én tegen de heerschende

Kuyper az 1892/93-as tanévben – tehát kerekén 130 évvel ezelőtt⁶ – tanított részletesebben a református jogtudomány létjogosultságáról egy dogmatikai előadás-sorozat keretében, amelyet teológushallgatóknak tartott.⁷ Az előadásorozat tematikája a polgári kormányzás volt. Kuyper elismerte, hogy jogászoknak fontosabb lehet ez a témakör, mint teológusoknak, mivel azokról az alapelvekről szól, amelyekből a jogrend és a közigazgatás következik. Ugyanakkor szerinte a teológia kötelessége Isten Igéjéből meríteni ezeket az alapelveket, illetve tisztázni a viszonyokat a földi és az isteni jog között, a polgári felsőbbtség és Isten kormányzása között, az állam és az egyház között, sőt a polgári felsőbbtség és Isten országa között.⁸ Úgy látta, hogy a református teológia még adós volt egy ilyen alapos dogmatikai tárgyalással, előadásaival ezt a hiányosságot akarta pótolni.⁹

Gondolatmenete az általános kegyelem teológiai fogalmából indult ki. Ez a fogalom azt fejezi ki, hogy bár Isten az Éden kertjében azt mondta: „ha az ember a jó és rossz tudásának fájáról eszik, akkor halállal lakol” (1Móz 2,17), de a bűnbeesést követően mégis olyan köztes állapotot hozott létre, „amelyben a bűn következtében a halál ugyan előrehalad, de úgy, hogy az energia megzaboláztatik és féken tartatik, és egy vegyes élet alakul ki, amelyben az élet küzd a halállal”.¹⁰ Ez a vegyes élet a mai valóságunk. A paradicsomi lét és a végső állapot közötti időre és térre Krisztus megváltásmunkája és az egyház létezése miatt van szükség. Mindebben általában egyetértenek a református teológusok.¹¹

Kuyper azonban az általános kegyelemnek egy további célját is meghatározta, nevezetesen a teremtett világ kibontakozását. Saját szavaival:

staathuishoudkunde, én tegen de in zwang zijnde handelscostumen, én tegen het roofdierachtige der sociale verhoudingen in verzet komt; als in uw burgerrechtelijk leven al ons Christenvolk op het terugkeeren naar decentralisatie door de »Souvereineiteit in eigen kring« dringt; en in ons staatsrecht, zelfs drie voor één, afzonderlijke »Christelijke« scholen zijn opgetreden; weet ge dan nog één kathered in der juristen faculteit te noemen, die door de tegenstelling der beginselen niet wordt gedeerd?” Uo., 34.

⁶ Ez a kerek évforduló cikkem apropója amellet, hogy tudomásom szerint Magyarországon még senki nem ismertette Kuypernek ezeket az előadásait.

⁷ KUIPERS, Tjitze: *Abraham Kuyper. An Annotated Bibliography 1857–2010*, Leiden, Brill, 2011. <https://sources.neocalvinism.org/kuyper/> (Letöltés: 2022. november 2.)

⁸ KUYPER, Abraham: *Dictaten Dogmatiek. Locus de Magistratu, Consummatione Saeculi*, Kampen, J. H. Kok, é. n., 4. Bár a könyvben nem szerepel az évszám, a 7. lábjegyzetben említett bibliográfia szerint 1913-ban jelent meg kétféle kiadásban (1913.03 és 1913.04 tétel). A polgári felsőbbtségről szóló dogmatikai jegyzet először 1893-ban jelent meg nyomtatásban, de ezt az első kiadást kizárólag a Vrije Universiteit hallgatói és tanárai vehették meg (vö. Kuipers: *Bibliography*, 1891.18 tétel kiegészítő információját). A továbbiakban a hivatkozott kiadásból idézek.

⁹ Uo., 16.

¹⁰ „[...] waarin wel de dood als gevolg der zonde doorwerkt, maar zoo dat de energie beteugeld en gebreideld wordt en er een gemengd leven ontstaat, waarin het leven met den dood worstelt.” Uo., 25.

¹¹ Részletesebben l. BERKHOF, Louis: *Systematic Theology*, Grand Rapids (Michigan), Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1949, 432–446.

„A teremtés nem csak némely lélek üdvösségét foglalja magában, hanem fejlődést és erő-kibontakozást is az emberi élet mindenféle területén, egy szóval: lehetőségek sorát, amelyeknek nyilvánosságra kell jutni, hogy kijelentsék a dicsőségét Isten képmásának, amelyre az ember teremtett. A tehetségek, erők, adományok és karizmák mind nem az emberi faj saját élvezetére voltak abba behelyezve, hanem azért, hogy az emberi fajban, amennyire csak lehetséges, felragyogjon Isten dicsőségének a kisugárzása.”¹²

A későbbi teológiai reflexió arra a megállapításra jutott, hogy utóbbi gondolatával Kuyper túlmént a Szentírás világos kijelentésén, s igazából történelemfilozófiai spekulációba bocsátkozott.¹³ Életműve szempontjából viszont központi jelentőségű. Ha ugyanis a teremtett világban rejlő kincsek kiaknázása Isten dicsőségét szolgálja, akárki is teszi ezt meg, akkor Kuyper politikusként síkra szállhat a különböző életkörök és világnézetek szabad kibontakozásáért. Ugyanakkor református mozgalmi vezérként ösztökélheti követőit arra, hogy saját alapelveikből kiindulva az élet minden területét a lehető legmagasabb fokra fejlesszék – azzal a bizonyossággal, hogy a református alapon álló tudomány és életgyakorlat a legéletképesebb, mivel mind közül a legszorosabb összhangban áll a teremtett világgal és Isten akaratával.

Azokhoz a területekhez, amelyeken az általános kegyelem nyilvánvalóvá válik, Kuyper többek között a polgári felsőbbiséget és a tudományt sorolta. A felsőbbiség szerepét abban látta, hogy az emberi együttélésnek rendezett formát ad a bűn szétválasztó hatalma ellenében, akár egy-egy államon belül, akár a népek között. A tudomány által pedig az emberek öntudatukat fejlesztik, amikor szavakat használva a reálisan létező világnak megfelelő, logikai világot teremtenek.¹⁴

A jogtudományra nézve ez konkrétan azt jelenti, hogy annak segítségével az általános kegyelem „törekszik arra, hogy az emberi társas élet egészén belül jogi formákban kijelentsen Istennek azokat a rendelkezéseit, amelyek megegyeznek az adott társadalommal, illetve fenntartsa azokat uralkodó hatalommal”.¹⁵ E fékező hatás nélkül ugyanis minden kötelék ellazulna, az egyik ember egyre indulatosabban kerülne szembe a másikkal, valamint az élet egyre nagyobb ellentétben állna Isten rendelkezéseivel, illetve az emberi élet természetes állapotával.

¹² „In die schepping ligt niet alleen de zaligheid van een enkele ziel, maar ook op allerlei terrein van menselijk leven een ontwikkeling en krachtsontplooiing, in één woord, een reeks van mogelijkheden besloten, die aan het licht moeten treden om de heerlijkheid van het beeld Gods, waarnaar die mensch geschapen was, te openbaren. Al die talenten, krachten, gaven en charismata waren niet voor het genot van het menselijk geslacht zelf daarin gelegd, maar om in dat menselijk geslacht zooveel mogelijk de uitstraling van Gods heerlijkheid te doen schitteren.” Kuyper: *Dictaten Dogmatiek*, 26.

¹³ DOUMA, Jochem: *Algemene genade. Uiteenzetting, vergelijking en beoordeling van de opvattingen van A. Kuyper, K. Schilder en Job. Cahijn over 'algemene genade'*, Goes, Oosterbaan & Le Cointre N.V., 1966, 264–266. és 304–306.

¹⁴ Kuyper: *Dictaten Dogmatiek*, 65–67.

¹⁵ „[...] streeft er naar om in het geheel van het samenleven der menschen de met die samenleving overeenstemmende ordinantiën Gods in rechtsvormen te openbaren en met overheerschende macht te handhaven.” Uo., 96.

Mindehhez Kuyper szerint kikerülhetetlen a különös kijelentés, azaz a Szentírás. Azt állította: ha a jogtudomány elzárkózik attól, hogy a különös kijelentés fényével számoljon, különösen azzal, hogy az ember Isten képmására teremtett, de bűnbe esett, mire reagálva Isten az általános kegyelem által egy bizonyos polgári igazságosságot tart fenn, akkor megmagyarázhatatlanná válik a tárgya.¹⁶ Másként megfogalmazva: a jog és jogrend formális előfeltételei megegyeznek a Bibliában kijelentett valóságszemlélettel. Kuyper ezt a tételét a jogalkotás és jogfenntartás, a tekintély és felelősség kérdései felől közelítve támasztotta alá.

A jogalkotás és bírósági gyakorlat alapvető mozzanatát abban a meggyőződésben látta, hogy minden eldöntendő ügyre nézve léteznek az igazságosságot és méltányosságot illető rendelkezések, és ezeket a még rejtett, homályos és ki nem fejezett rendelkezéseket fel kell fedezni, szavakba önteni és a szuverén felsőbbség jóváhagyása által az adott ország területén pozitív jogként érvényre juttatni. Mindez pedig feltételezi, hogy világunkban jelenleg nem uralkodik az igazságosság, hanem az egy emberi létünkön kívül álló valóság. Mínderre a bűn létezése az egyetlen magyarázat.¹⁷

Ráadásul a bírói ítélet azzal a követeléssel hangzik el, hogy az ember alávesse magát ennek a rajta kívül álló jogrendnek. Isten, mint az egész világ Bírója az, aki a jognak ilyen tekintélyt ad. Ezért a bíró ítélezése csak Isten akaratának és Isten rendelkezésének megfelelően lehetséges.¹⁸

Mivel továbbá a jog Istentől kapja meg királyi fenségét, szükség van egy (földi) hatalomra, amely megőrzi, fenntartja azt. Mert „ha sérül a jog, akkor a jogot fenn kell tartani, a sértett jogot pedig helyreállítani”.¹⁹ Kuyper szerint ez a jog lényege. Isten kijelentésén kívül pedig nincs válasz arra a kérdésre, kinek van hatalma, erkölcsi mandátuma a jog fenntartásához.

Ezekkel a gondolati lépésekkel Kuyper eljutott eredeti témaköréhez, a polgári felsőbbséghez. „Ezért a jogot soha nem lehet nyilvánosan és jogként fenntartani, hacsak a felsőbbség és a jog nincs összhangban az emberek belső erkölcsi létével; ez pedig nem lehetséges, hacsak nem él az emberben a meggyőződés, hogy Isten rendelte a felsőbbséget föléje.”²⁰ A felsőbbség hatalma ugyanis csak akkor egyezik meg a joggal, ha célját nem erőszakkal, hanem tekintélyének elismerése által éri el.

Amikor állami tisztségviselők eskütétellel fogadják el tisztségüket, ezzel a jogi aktussal kifejezik, hogy Isten szuverenitása alatt állnak.²¹ A felsőbbség és az alatt-

¹⁶ Uo., 122.

¹⁷ Uo., 120–122. A holland „recht” szó jelenthet jogot, de igazságosságot is. Általában világos, Kuyper hogyan használja a szót, de néha sajnos kétértelmű egy-egy mondat. Igyekeztem legjobb tudásom szerint tolmácsolni Kuyper gondolatait.

¹⁸ Uo., 124k.

¹⁹ „Wordt het recht geschonden dan moet het recht gehandhaafd en het geschonden recht hersteld worden.” Uo., 125. Jog helyett igazságosságot is lehet érteni.

²⁰ „Daarom kan het recht nooit openbaar en als recht gehandhaafd worden, tenzij het gezag en recht in overeenstemming zijn met het innerlijk zedelijk bestaan des menschen; dit nu kan niet tenzij in den mensch de overtuiging leve, dat God het gezag over hem heeft aangesteld.” Uo., 131.

²¹ Uo., 133.

valók tehát egy harmadik fél, azaz Isten fennhatósága alatt állnak jogi viszonyban egymással. Ebből kifolyólag a felsőbbbségnek jogai vannak az alattvalókkal szemben, de az alattvalóknak is a felsőbbbséggel szemben.²²

Amikor a bíróság eskü alatt hallgat meg tanúkat, szintén Isten fennhatósága alá helyezi őket.²³ Sőt, egy vádlottat is csak ezen az alapon lehet elítélni. Az elkövető jelleme és a büntett elkövetéséhez hozzájáruló körülmények alapján ugyanis mindig lehet felmentő okokat találni. Csak az tud jogi felelősséget megállapítani, aki számításba veszi, hogy mindenki a jóval tartozik Istennek és embernek egyaránt.²⁴

A jogtudomány különböző területeinek áttekintése után Kuyper a következő, összegző megállapításra jutott: „Kiderül tehát, hogy a jog egyetlen területén sem lehet hivatalt gyakorolni, hacsak az ember Isten kijelentéséből nem tudja meg először, kivel van dolga legfelsőbb bíróként és királyként, és mi a legfelsőbb király akarata azokra az emberekre nézve, akiket illet a joggyakorlás.”²⁵

Kuyper külön előadást szentelt a világi felsőbbbség, mint Isten szolgájának a szerepére. Ezt a kifejezést Pál apostol használja, amikor a Róm 13,1–7-ben a felettes hatalmaknak való engedelmességről ír. Ez az újszövetségi szakasz mind a mai napig központi helyet foglal el a keresztyén politikai gondolkodásban.

Kuyper ebben az előadásában a legrészletesebben az államhatalom törvényhozói szerepével foglalkozott, mivel szerinte ebből derül ki igazán a felsőbbbség kapcsolata Istennel. „Ahol ugyanis a felsőbbbség Isten szolgája, ott a törvényhozás elvből nem lehet semmi más, mint a kérdés, Isten hogyan írna elő mindent a törvényben, ha Ő maga tenné meg.”²⁶ Részletesebben:

„Az elv, amelyen a *lex humana* nyugszik tehát nem a szükségszerűség, az észszerűség; nem a társadalom követelése, hanem abban kell rejtenie, hogy a felsőbbbség Isten egyik rendeletét tudatosította magában, Istennek eme rendeletéből logikusan következett, és ennek folytán figyelembe veszi a körülményeket

²² Uo., 131.

²³ Uo., 133.

²⁴ Uo., 128k. Kuyper itt az „erfschuld” teológiai fogalmat használja, amely azt fejezi ki, hogy minden ember engedelmisséggel tartozik Isten kifejezett akaratának, ugyanakkor az emberiség összetartozása és az első emberpár bűnbeesése folytán hűján van ezzel, a hiány megoldásáért pedig személyesen felel. Sebestyén Jenő az „eredendő vádlottság” kifejezést használja erre dogmatikájában (SEBESTYÉN Jenő: *Református Dogmatika*, Budapesti Ref. Theol. Akadémia Kurzustára, 1940, újra kiadja: Iránytű Kiadó, Budapest–Gödöllő, 1994, 172k.). Tudomásom szerint a magyar református teológia manapság általában az eredendő bűn egyik aspektusát látja benne, de nem különíti el tőle, ahogyan a holland református teológiában szokás.

²⁵ „Er blijkt dus uit, dat men op geen enkel deel van het recht tot uitoefening van functie kan komen, tenzij men eerst uit Gods Openbaring weet, men [sic, helyesen: met] wien men als Oppersten Rechter en Koning te doen heeft en wat de Wil van dien Oppersten Koning is omtrent de menschen, over wie de rechtsbedeeling gaan zal.” Kuyper: *Dictaten Dogmatiek*, 134.

²⁶ „Waar de Overheid dienares Gods is, daar kan de wetgeving principieel nooit iets anders zijn dan de vraag, hoe zou God, indien hij het Zelf deed, alles in de wet voorschrijven.” Uo., 328. Kuyper szándékosan hatalmi szerepekről és nem hatalmi ágakról beszél, mivel szerinte a szuverenitás osztathatatlan (Uo., 327.).

és alkalmakat, amelyekre azt az elvet alkalmazni kell, és ezért magától értetődően figyelembe veszi a történelmi fejlődését annak a népnek, amely számára hozza a törvényeket, valamint a történelmi fejlődését azoknak az ügyeknek, amelyekre nézve kibocsátja azt a törvényt.²⁷

A keresztyén és nem keresztyén felsőbbtség közötti különbséget Kuyper nem abban látta, hogyan viszonyul a keresztyén valláshoz vagy az egyházhoz, hanem abban, hogy saját működésében érvényre juttatja-e Isten Igéjét.²⁸ Minden felsőbbtség megtalálhat Isten rendeleteire utaló adatokat az ember természetében, az egyéni és társas élet szükségleteiben, valamint a történelemben, bár különbözik a népek és egyének tehetsége ezen a területen. A keresztyén felsőbbtség ezenfelül Isten Igéjében egyrészt kétséget kizáró megfogalmazásban talál meg olyan iránymutatásokat, amelyeket a teremtett világ vizsgálata alapján csupán sejthet. Másrészt az Isten által Izráelnek adott államberendezkedésből következtethet az általa követendő rendre.²⁹ Ez utóbbira nézve azt mondta:

„Az legyen a szabály, hogy az ember az összes parancsolatból és az egész jogrendből elvonatkoztatás által az alapelvet igyekszik megérteni, és hogy nem vesz át csak úgy egyetlen parancsolatot, jogrendet vagy viszonyt sem, hanem megváltoztatja és módosítja azokat a mi szereplőinknek, nemzetiségünknek, időnknek, állapotunknak és életmódunknak megfelelően.”³⁰

Kuyper mindebből arra következtetett: ahhoz, hogy a felsőbbtség számára rendelkezésre álljon a szükséges tudás, nélkülözhetetlen az általa felvázolt elvek mentén működő, még az egyháztól is független jogtudomány.

A teológia és a jogtudomány közti kapcsolatot így látta: „A keresztyén egyház teológiailag igenis kimondja, mik Isten Igéjének alapelvei, de nem azért, hogy azokat mint ilyeneket ráerőltesse a jogtudományra, hanem hogy a jogászokban felébressze a meggyőződést, hogy ők maguk lássák be, hogy az valóban úgy kö-

²⁷ „Het beginsel, waarop de lex humana rust is dus niet de noodzakelijkheid, de redelijkheid; niet, omdat het eisch van de gemeenschap is, maar het moet daarin gelegen zijn, dat de Overheid eene ordinantie Gods voor haar bewustzijn heeft doen opkomen, uit die ordinantie Gods logisch deduceert en daarbij acht geeft op de omstandigheden en gelegenheden, waarop dat principium moet worden toegepast en dus ook vanzelf acht geeft op de historische ontwikkeling van het volk, waarvoor het de wetten geeft en op de historische ontwikkeling van de aangelegenheden, waarvoor die wet wordt uitgevaardigd.” Uo., 329. Lex humana alatt az emberi törvények összességét kell érteni (Uo., 318.).

²⁸ Uo., 330.

²⁹ Uo., 331–336. és 341–344. Kuyper itt id. Franciscus Junius (1545–1602) francia származású teológus „De politiae Moysis observatione” című munkáját idézte, aki 1592-től haláláig a leideni egyetemen teológiát tanított. Műveiből Kuyper 1882-ben adott ki válogatást (Kuijpers: *Bibliography*, 1882.07 tétel).

³⁰ „Regel moet zijn, dat men uit alle geboden en de geheele rechtsorde door abstractie het principium zoekt te verstaan en dat men niet een enkel gebod, rechtsorde en verhouding zoo maar overneme, maar dat men ze wijzigt en modificeert naar onze personen, nationaliteit, tijden, toestanden en wijze van leven.” Kuyper: *Dictaten Dogmatiek*, 344.

vetkezik Isten Igéjéből.”³¹ Felfogásában a református jogtudomány célja nem egy ideális jogrendszer összeállítása és leírása a Bibliából levezetett alapelvek alapján anélkül, hogy figyelembe venné a különböző jogi szférákban fennálló állapotokat, és anélkül, hogy megvizsgálná a pozitív jogot. Hanem az, hogy az általa felvázolt elvekre épülő jogtudomány megrajzolja azokat az irányvonalakat, amelyek mentén a különböző viszonyokban hat a jog, illetve az elvekből levezetett állítások alapján kritikát gyakoroljon a fennálló állapotra, próbálja megelőzni a helyzet súlyosbodását, sőt – ha lehetséges – segítsen javulást eszközölni.³²

A gyakorlatban mindez azonban nem volt egyszerűen kivitelezhető. Az egyik legnagyobb nehézség az volt, hogy a „Vrije Universiteit” nem rendelkezett *effectus civilisszel*, vagyis az ott szerzhető doktori fokozatoknak nem volt törvényes elismertségük. Kuyper már az egyetem felavatási napján kifejezte reményességét, hogy ez a hiányosság a jövőben orvosolható lesz.³³ Öt évvel később az egyetemet fenntartó egyesület éves közgyűlésén megszületett a döntés, hogy tanácsot kérnek az irodalmi és jogi kartól arra nézve, indítványozzák-e az *effectus civilis* megszerzését a törvényhozásnál.³⁴ Egy évvel később az a döntés született, hogy még nem érkezett el az idő, hogy az egyesület megtegye ezt a lépést, bár „egyesek” a sajtóban vagy a parlamentben rámutathatnának a hátrányos megkülönböztetésre.³⁵

1889-ben egy parlamenti képviselő, aki a Vrije Universiteitet jogot is tanított, egy parlamenti ülésen állította, hogy a jogi helyzet lehetővé teszi, hogy a református intézményen végzett jogászok ügyvédként tevékenykedjenek. Hosszú szakmai vita után végül a Legfelsőbb Bíróság 1898-ban kimondta, hogy nem létezik olyan törvény, amely a Vrije Universiteitnek megadta volna a jogot, hogy jogi vagy jogtudományi doktorátust adjon.³⁶ Végül 1905-ben, Kuyper miniszterelnöksége idején megszületett egy új felsőoktatási törvény, amely alapján a Vrije Universiteit megszerezte az *effectus civilist*.³⁷

³¹ „De Christelijke kerk spreekt wel degelijk ook theologisch uit, welke de beginselen van Gods Woord zijn, maar niet om die als zoodanig op te leggen aan de rechtsstudie, maar om de overtuiging bij de juristen te wekken, opdat zij zelf inzien, dat het waarlijk zoo uit Gods Woord voortvloeit.” Uo., 333.

³² Uo., 134k.

³³ Kuyper: *Sovereiniteit*, 38.

³⁴ *Zesde Jaarverslag van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag*, Amsterdam, 1886, https://geheugenvandevu.digibron.nl/viewer/collectie/VU/offset/5/id/tag:Jaarboeken,18860101:newsml_0feb8ba1-c74f-4be9-80b7-7cc9b55f3601, xxxv. (Letöltés 2022. nov. 2.)

³⁵ *Zevende Jaarverslag van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag*, Amsterdam, 1887, https://geheugenvandevu.digibron.nl/viewer/collectie/VU/offset/6/id/tag:Jaarboeken,18870101:newsml_655fb61b-de25-4b09-b9b1-9ea826cb111f, xxii. (Letöltés 2022. november 2.)

³⁶ *Negentiende Jaarverslag van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag*, Amsterdam, 1899, https://geheugenvandevu.digibron.nl/viewer/collectie/VU/offset/8/id/tag:Jaarboeken,18990101:newsml_162658d0-ebf4-4510-a981-5b4690abde65, xxxvii. (Letöltés 2022. november 2.)

³⁷ *Zes-en-twintigste Jaarverslag van de Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag*, Amsterdam, 1906, <https://geheugenvandevu.digibron.nl/viewer/collectie/VU/offset/3/id/tag:Ja>

Kuyper gondolatmenete mind a mai napig nem veszített értékéből. A holland teológus és politikus már 130 évvel ezelőtt megállapította a jogtudat általános hanyatlását: „[...] ha az ember csak a szocialista oldaltól hazánkban széles körben hallható nyelvezetre gondol, akkor bőven van oka érezni, hogy a jog fogalma teljesen eltűnik a jogtudatból, ha csak Isten ezt kegyelmesen nem akadályozza meg. A tulajdont már lopásnak hívják. A házasság helyét a szabad szerelemnek kell elfoglalni.”³⁸ Egyidejűleg megállapított hanyatlást a politika területén is: „Ha nincs harmadik fél alattvaló és felsőbbtség felett, aki kijelöli mindkettőjük jogait, akkor két dolog közül egy fog megvalósulni: vagy a felsőbbtség kikiáltja magát úrnak, és eltiporja a népet, vagy a nép beszél így, és megdönti a trónokat [...]”³⁹

Ezek a problémák korunkban továbbra is fennállnak. Ha református egyetemünk állam- és jogtudományi kara hiteles alternatívát szeretne nyújtani, akkor érdemes tanulmányozni a holland előzményeket is. A történelemből tanulva kiegészíthetjük vagy akár kiigazíthatjuk saját hagyományainkat, hogy megerősödjön és kiteljesedjen református (jogász) identitásunk – Isten dicsőségére és népünk javára.

arboeken,19060101:newsml_72be0763-d4a6-4ed4-891a-3552384be31e, xxiv. (Letöltés 2022. november 2.)

³⁸ „[...] denkt men slechts aan de taal in breede kringen in ons land van socialistische zijde gehoord, dan heeft men redenen te over om te gevoelen, dat het begrip van recht uit het rechtsbesef volkomen uitgaat, tenzij God het genadiglijk verhoedt. Eigendom noemt men reeds diefstal. Voor het huwelijk moet de vrije liefde in de plaats komen.” Kuyper: *Dictaten Dogmatiek*, 122.

³⁹ „Wanneer er niet boven onderdaan en overheid een derde staat, die beider recht beschikt, dan van tweeën één, óf de overheid zegt de baas te zijn en vertrappt het volk óf het volk spreekt aldus en werpt de tronen omver [...]” Uo., 131.

ABSTRACT

Marco de Leeuw van Weenen: Abraham Kuyper's Justification for Reformed Law Studies

On the inauguration day of the „Vrije Universiteit” in Amsterdam, the Dutch Reformed theologian and politician Abraham Kuyper (1837–1920) and first *rector magnificus* identified in his oration the differences in the worldviews of people, who took the Bible seriously and of those who did not, as the main reason for the establishment of law studies at this Reformed university. In a series of lectures on state government he gave the students of theology in 1892/93, he expanded this theme as a part of dogmatics. Kuyper posited the development of all fields of human life as a separate goal of common grace, irrespective of the worldview of its actors. In the field of law studies, this will lead to the insight that the formal prerequisites of the rule of law are in agreement with the teachings of the Holy Scripture on God’s sovereignty and man’s fall into sin. Any state government can find facts pointing to God’s rule of the world in human nature and history, but only a Christian government can find the clearly formulated principles through the study of God’s Word. This is why the study of law based on Reformed principles is indispensable.

Keywords: Abraham Kuyper (1837–1920), Vrije Universiteit, common grace, Reformed theory of law, Reformed theory of state government